

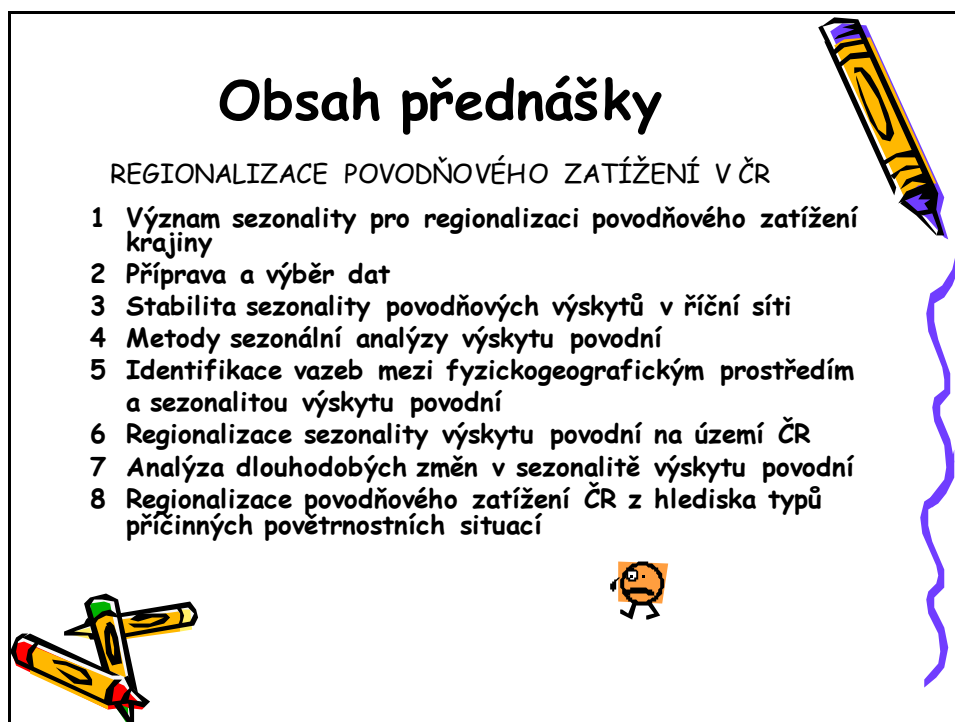
UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
Katedra fyzické geografie a geoekologie

**REGIONALIZACE POVODÍ ČESKÉ
REPUBLIKY NA ZÁKLADĚ
SEZONÁLNÍ ANALÝZY
VÝSKYTU POVODNÍ**

RNDr. Radek Čekal, Ph.D.
Ing. Josef Hladný, CSc.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Obsah přednášky

REGIONALIZACE POVODŇOVÉHO ZATÍŽENÍ V ČR

- 1 Význam sezonality pro regionalizaci povodňového zatížení krajiny
- 2 Příprava a výběr dat
- 3 Stabilita sezonality povodňových výskytů v říční síti
- 4 Metody sezónní analýzy výskytu povodní
- 5 Identifikace vazeb mezi fyzickogeografickým prostředím a sezonalitou výskytu povodní
- 6 Regionalizace sezonality výskytu povodní na území ČR
- 7 Analýza dlouhodobých změn v sezonalitě výskytu povodní
- 8 Regionalizace povodňového zatížení ČR z hlediska typů přírodních povětrnostních situací

Regionalizace, region, nejistota...

- Poznatky o regionalizaci sezonality výskytu nadprůměrných průtoků jsou důležitými podklady pro povodňovou ochranu z hlediska zatížení jednotlivých povodí povodňovým nebezpečím, pro poznávání mechanismu vzniku povodňových situací, k odvozování návrhových hydrologických veličin a vůbec k prohlubování znalostí o povodňovém režimu krajiny.
- Region se v těchto souvislostech chápe jako seskupení menších povodí, která mohou být považována za podobná z hlediska zvolených charakteristik odtokové odezvy. Jeho vymezení tak vychází jednak z požadavku přibližně stejné hodnoty charakteristik v rámci jednoho regionu a jednak z požadavku vzájemných odlišností různých regionů.
- Každé povodí je však svým fyzicko-geografickým prostředím unikátní.

**PROTO JE KAŽDÁ REGIONALIZACE VŽDY
SPOJENA S URČITOU DÁVKOU NEJISTOT!!!**

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

VÝZNAM SEZONALITY PRO REGIONALIZACI POVODŇOVÉHO ZATÍŽENÍ KRAJINY

Analýza sezonality výskytu povodní představuje jeden z ambiciózních metodických přístupů ke zvýšení poznatků o režimu těchto přírodních disturbancí. Její podstatou je rozbor fyzikálních jevů vedoucích ke vzniku povodní v závislosti na určitém období roku. Konkrétně mohou takto získané poznatky přispět k řešení následujících problémů.

Regionalizace zatížení krajiny povodňovým nebezpečím

Jednotlivé vodní toky a jejich povodí jsou charakteristické mimo jiné také tím, že se vyznačují zvýšenou nebo sníženou pravděpodobností výskytu povodní. Z hlediska potřeb povodňové ochrany ... Užitečnou informací při různých rozhodováních mohou být však i znalosti opačného charakteru, tj. identifikace roční sezóny s relativně nejmenším povodňovým rizikem.

Rekognoskace meteorologických příčin povodní

Vyskytuje-li se více povodní vždy v určité kratší části roku, dají se analyzovat zpětně, na základě známých cirkulačních atmosférických podmínek, jejich nebezpečné typy, což může přispívat k prostorovému zvyšování efektivnosti prognostických operací v lokálních podmínkách povodí.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

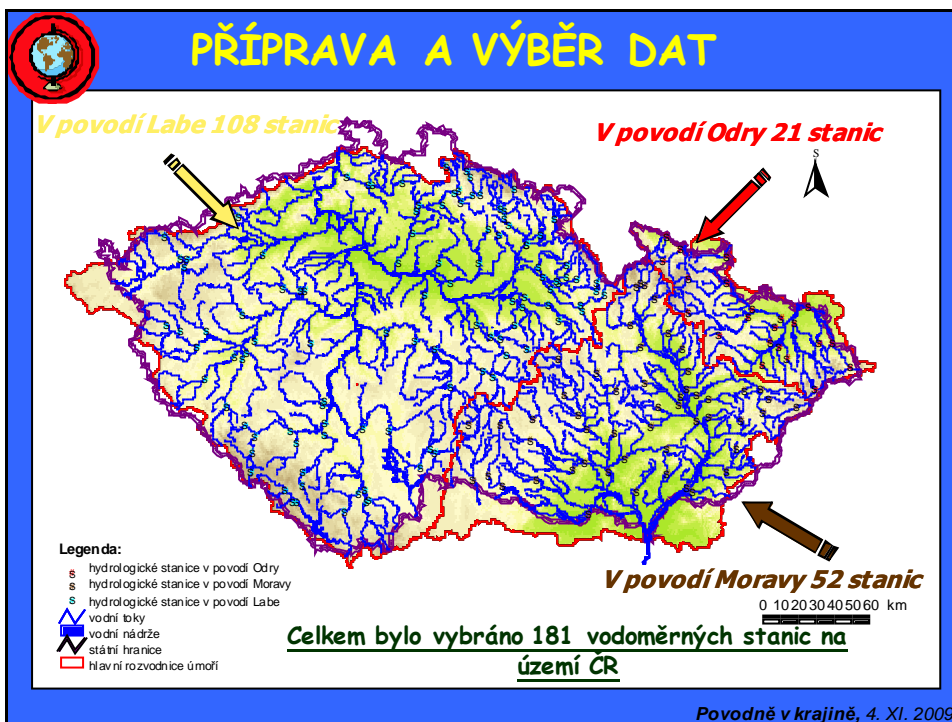
Význam sezonality pro regionalizaci povodňového zatížení krajiny

Zpřesňování vstupů při frekvenční analýze povodní
 Objasnění sezonního režimu výskytu povodní by mohlo být užitečným podkladem i při odvozování návrhových hydrologických veličin v nepozorovaných profilech vodních toků a to promítnutím vlivu sezonní složky do výpočtu.

Potenciální možnosti využití výrazné sezonality povodní
 Na výskytu povodňových jevů se podílejí dvě skupiny vlivů, jednak příčinné faktory nahodilého charakteru, které představují tedy nahodilou složku a jednak faktory, které se vyznačují poměrně menším časovým rozptylem a vytvářejí v podstatě jakousi sezonní složku povodní. Blíží-li se poměr sezonní složky na úkor složky nahodilé ke 100 % jde již o mimořádně sevřený rozptyl ve výskytu povodní. Základním předpokladem k tomu je však objektivní a spolehlivě určení sezonní složky povodní.

Sensitivita jednotlivých povodí na sezonní výskyt povodí
 Tytéž meteorologické pochody mohou vyvolávat v různých povodích rozdílné následky anebo stejná meteorologické situace s jinou dobou výskytu může i ve stejném povodí vést k rozdílnému povodňovému vývoji [Chalušová, 2004; Müller, 2007; Vlasák, 2008]. U každého povodí je důležité proto zjistit zda a nakolik jsou povodňově citlivá na určitý druh příčinných meteorologických situací, jakož i na jejich sezonní výskyt.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Příprava a výběr dat

Pro všechna povodí odpovídající vybraným vodoměrným profilům byla vytvořena databáze následujících Charakteristik za období 1975-2000:

FYZICKO-GEOFRAFICKÉ

- plocha povodí [PL v km²],
- průměrný sklon svahů [SK v %],
- průměrná nadmořská výška [NV v m n. m.],
- relativní podíl plochy pokryté lesem [LE v %], loukami [LO v %], ornou půdou [OR v %] a městskou zástavbou [ME v %] na celkové ploše povodí,
- délka údolnice [L v km],
- index tvaru povodí [a],
- orientace svahů [ORI ve stupních azimutu] a
- půdní druh [PU s číslem kategorie propustnosti].

KLIMATOLOGIKÉ

- průměrný roční úhrn srážek [SR v mm],
- průměrná roční teplota [TER ve °C],
- průměrná teplota měsíce březen [TEB ve °C],
- průměrná výška sněhové pokrývky 1. března [SN1 v cm] a
- průměrná výška sněhové pokrývky 15. března [SN15 v cm].

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

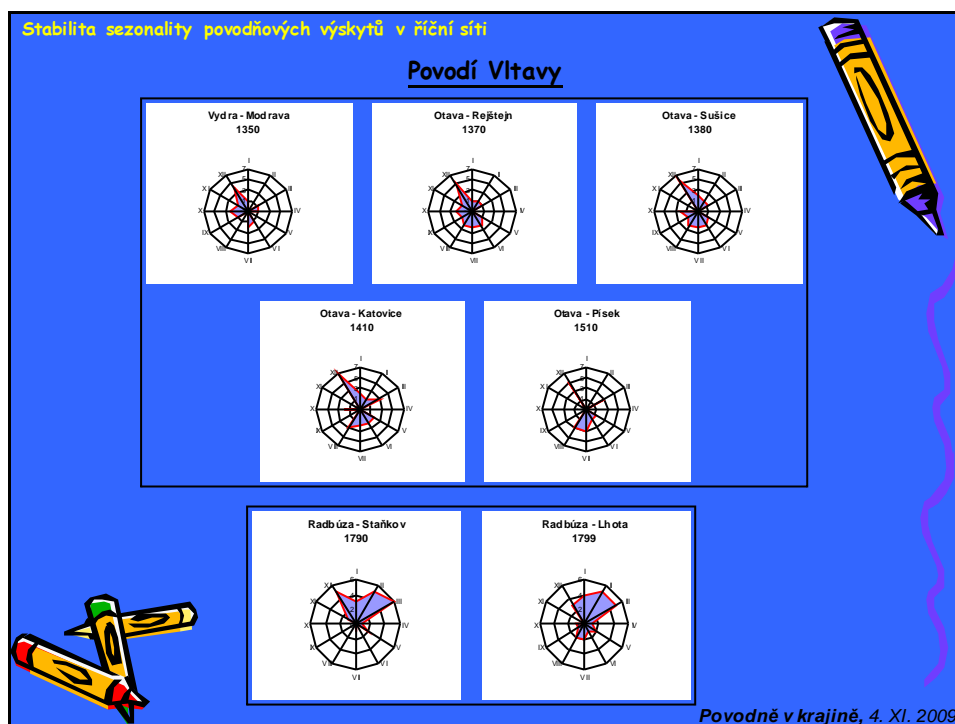
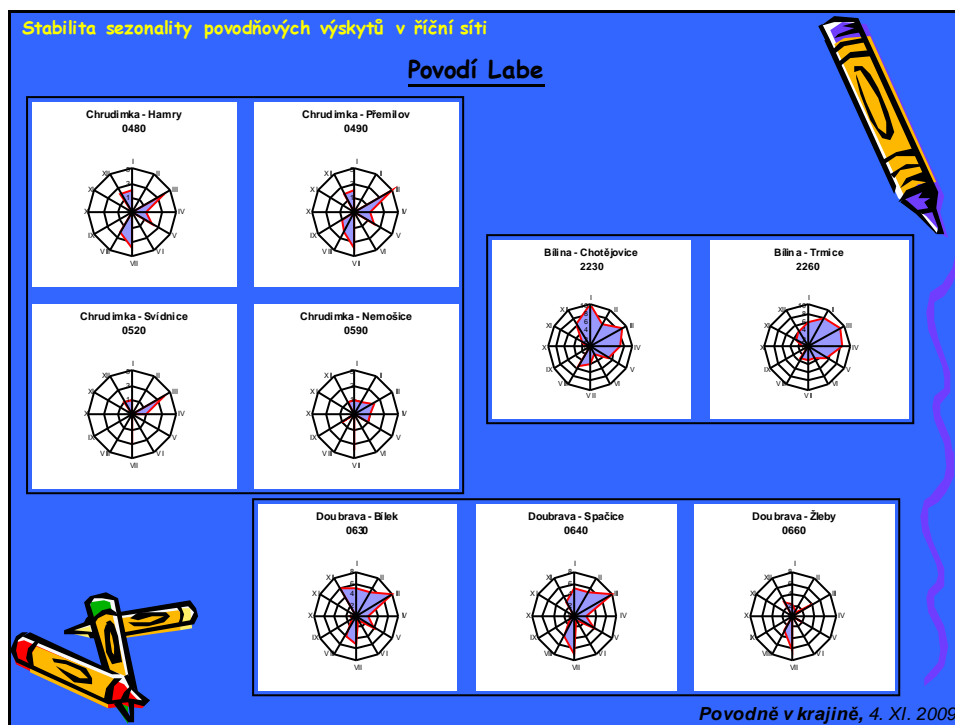
STABILITA SEZONALITY POVODŇOVÝCH VÝSKYTŮ V ŘÍČNÍ SÍTI

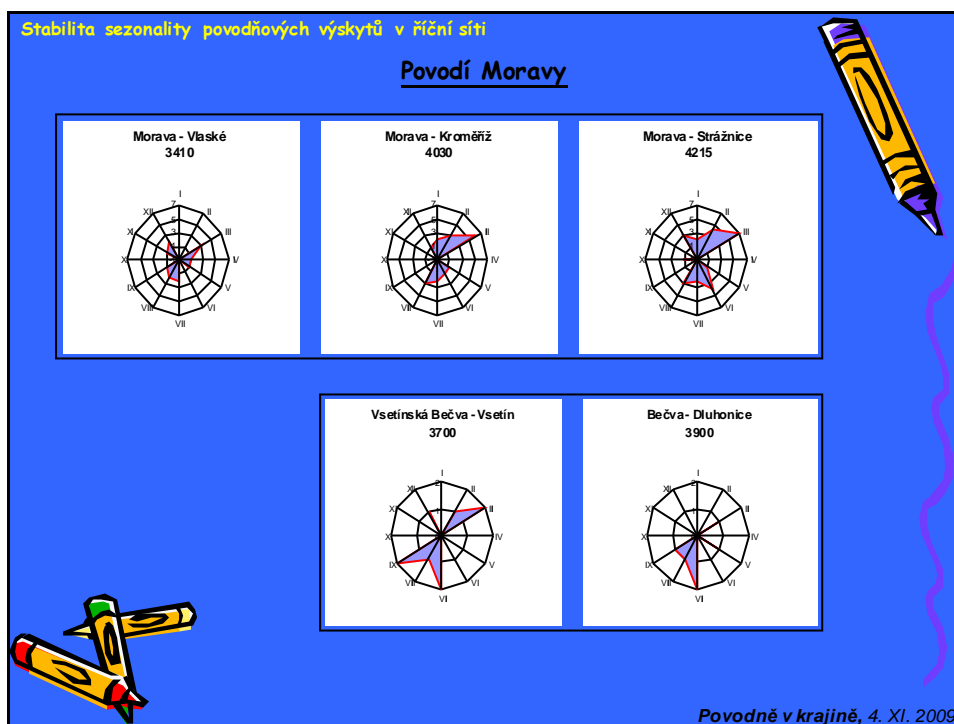
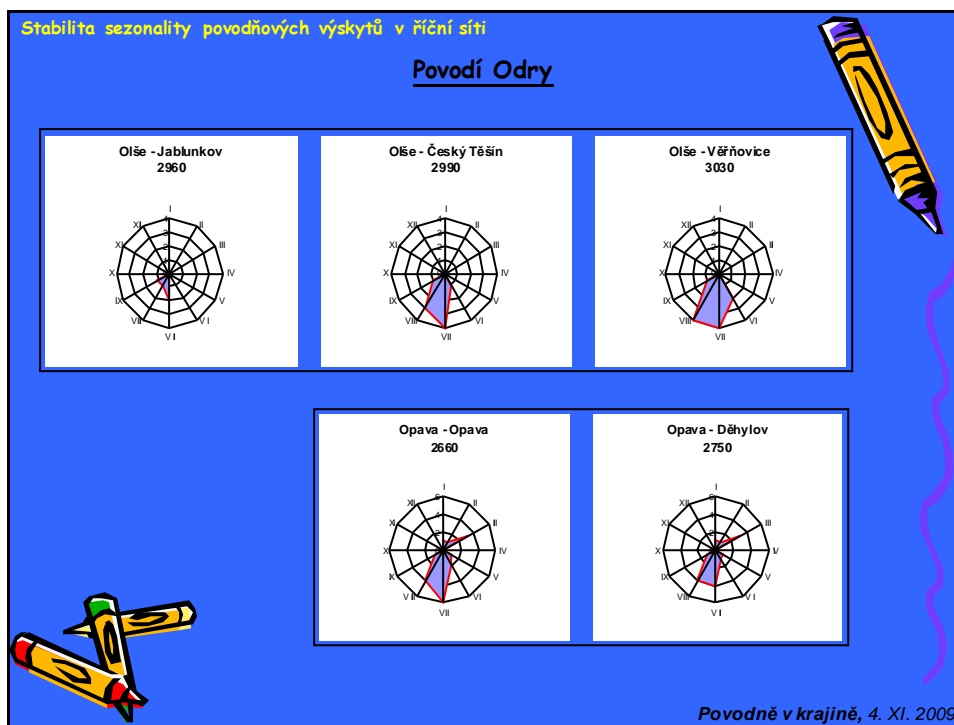
Výběr vhodných vodoměrných stanic na podkladě zvolených kritérií vedl k situaci, že na řadě významných vodních toků nemohla být vzata do úvahy žádná stanice, nebo získané údaje nebyly shledány jako vhodné pro sezónní povodňovou analýzu či muselo být uvažováno pouze s ojedinělými stanicemi a to ponejvíce v úsecích horních toků. Zatímco platnost zjištěné sezonality pro sousední povodí mohla být prověřena na podkladě regionální analýzy, bylo třeba vedle toho ověřit reprezentativnost údajů o sezonalitě zjišťované v horních částech povodí i pro střední a dolní tratě toků.

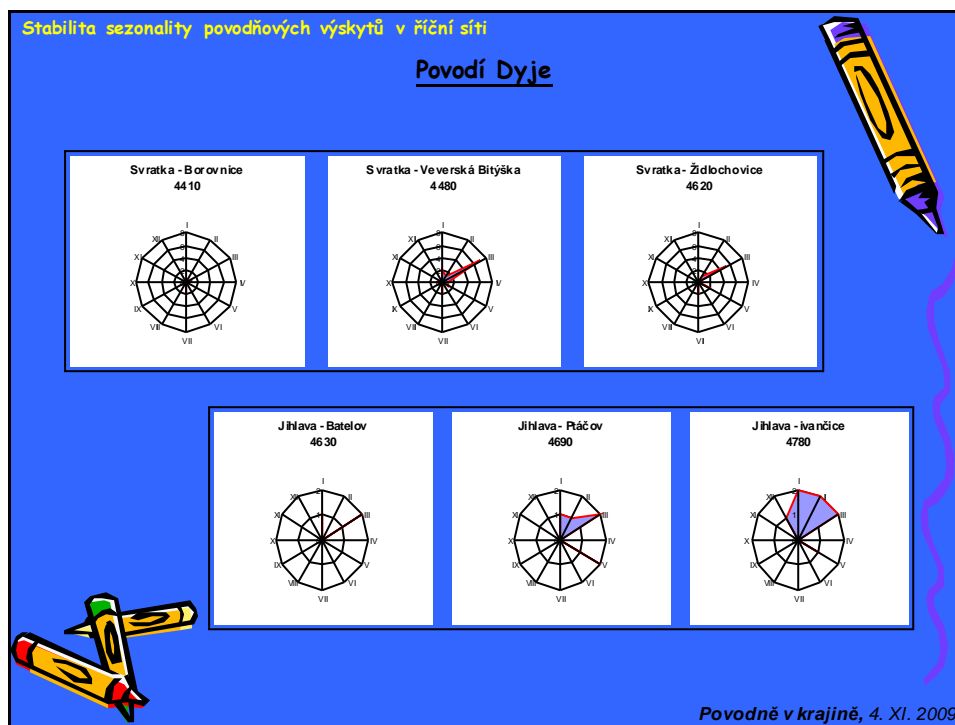
Test stability byl realizován vizuálně pomocí sezónních růžic v těch povodích, kde shodou okolností výběr dovolil využití údajů o povodních z několika stanic na téže toku.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Stabilita sezonality povodňových výskytů v říční síti

Výsledky komparativní analýzy prokazují, že:

- konformita sezonality rozvodnění zjištěná v horních úsecích toků se až na malé výjimky zachovává po celé délce toku, pokud není narušena umělým zásahem,
- frekvence rozvodnění se v sezónním dominantním vychýlení rovněž zachovává, v podružných výskytech se však jejich frekvence může lišit poněkud o 1 až 2 případy, jen velmi zřídka o více,
- rozdíly ve frekvenci mohou být způsobeny vlivem mimořádného rozvodnění na přítocích nebo nepřesností v určení 1letých průtoků či nedokonalou evidencí případů rozvodnění vyskytujících se v přechodových obdobích jednotlivých měsíců.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Identifikace vazeb mezi fyzickogeografickým prostředím a sezonalitou výskytu povodní

Výsledky korelační analýzy

- Z korelační matice vyplývá, že žádný z uvažovaných fyzickogeografických parametrů nevykazuje jednoznačně výrazný vliv na **MD**. Pouze se potvrzuje známý poznatek, že na větší části našeho území převažuje zimní režim povodní, což se v matici projevuje tím, že v celostátní hodnotě **MD** se odráží relativně významnější nepřímouměrný vliv výskytů povodní v lednu až březnu. Čím menší číslo **MD** tím se vyskytuje více zimních povodní. Kromě toho lze ze znamének dalšího průběhu jinak slabé tendence pouze odhadovat, že pak až do května se vliv zimního povodňového režimu na hodnotu **MD** postupně zmenšuje, zatímco u letního režimu od června až do září se jeho vliv mění na přímoúměrný. V listopadu a prosinci vliv zimních povodní opět postupně zesiluje.
- Částečný vliv na hodnotu **MD** mohou vykazovat oblasti s většími srážkami **SR**, nadmořskou výškou **NV**, sklonitostí **SK**, zalesněním **LE** a s převahou svahů se severovýchodní orientací, nepřímouměrně pak oblastí s menším podílem orné půdy **OR**.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

METODY SEZONÁLNÍ ANALÝZY VÝSKYTU POVODNÍ:

1. METODA SMĚROVÝCH STATISTIK
2. METODA ČAR KUMULATIVNÍCH ČETNOSTÍ VÝSKYTU POVODNÍ
3. METODA POVODŇOVÉHO INDEXU

- Zvolené metody byly aplikovány na souborech vybraných povodí s pokud možno neovlivněným režimem odtoku.
- Všechny pracují s průtoky separovanými metodou POT (*Peaks Over Threshold*) tzn. s kalkulací nadprůměrných průtoků nad jejich zvolenou prahovou hodnotou.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Metody sezónní analýzy výskytu povodní

1. Metoda směrových statistik

Každé datum výskytu kulminace může být interpretováno jako směrový vektor daný úhlem ϕ a velikostí m (pro kterou je v jednotkové kružnici $m = 1$). Jestliže existuje soubor n povodní, pak lze určit souřadnice $\bar{x}$ a $\bar{y}$ a průměrného data výskytu povodní MD (*Mean Day*) v daném profilu jako:

Jako doplněk k MD je možno určit míru rozptylu $\bar{r}$ výskytů povodňových případů.

Hodnoty blízké 0 ukazují na velký rozptyl výskytu povodňových případů během roku a hodnoty blízké k 1 vyjadřují vysokou míru sezonality.

$$\bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \sin(\phi_i)$$

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \cos(\phi_i)$$

$$\bar{r} = \sqrt{\bar{x}^2 + \bar{y}^2}$$

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Metody sezónní analýzy výskytu povodní

2. Metoda čar kumulativních četností výskytu povodní

Metoda je založena na znázornění součtové čary výskytů nadprůměrných průtoků $L(t)$, které v čase t překročily zvolenou prahovou hodnotu Q_B v daném referenčním období. Proměnná t probíhá v časovém intervalu $(0, T)$, který odpovídá řadě dnů v roce.

- Průběh roku je rozdělen třemi různými typy období vzájemně odlišnými svou vodností, tj. obdobími zvýšené pravděpodobnosti výskytu nadprůměrných průtoků, tzv. **povodňovým neklidem (I)**, obdobími **povodňového klidu (II)** a obdobími **přechodovým (III)**.
- V rámci vymezených období mají čary kumulativních četností výskytu nadprůměrných průtoků s různou pravděpodobností překročení Q_B přibližně lineární průběh.

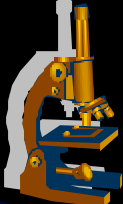
Profil: Josefův Důl
Tok: Kamenice
Období 1975-2000

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Metody sezónní analýzy výskytu povodní

3. Metoda povodňového indexu

K identifikaci oblastí, které jsou sezónně zatěžovány relativně častějšími a extrémnějšími povodněmi byla z dat o proběhlých povodních na základě maximálních průtoků v měsíci odvozena charakteristika povodňového INDEXU.

$Q_{max,m,i}$ ... maximální kulminační průtok z řady průtokových kulminací v daném měsíci m v uvažovaném referenčním období, pro které platí, že $Q_{max,m} \geq Q_{1letý}$

$$INDEX_m = \sum_{i=1}^{i=n} \frac{Q_{max,m,i}}{Q_{max}} \cdot f_{m,i}$$

Q_{max} ... aritmetický průměr všech kulminačních průtoků, které se vyskytly v uvažovaném referenčním období a pro které platí, že $Q_{max} \geq Q_{1letý}$.

$f_{m,i}$ ... četnost výskytu všech povodňových kulminací, které se vyskytly v referenčním období v měsíci m a pro něž platí, že $Q_{max} \geq Q_{1letý}$

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

REGIONALIZACE SEZONALITY VÝSKYTU POVODNÍ NA ÚZEMÍ ČR

1. METODA SMĚROVÝCH STATISTIK

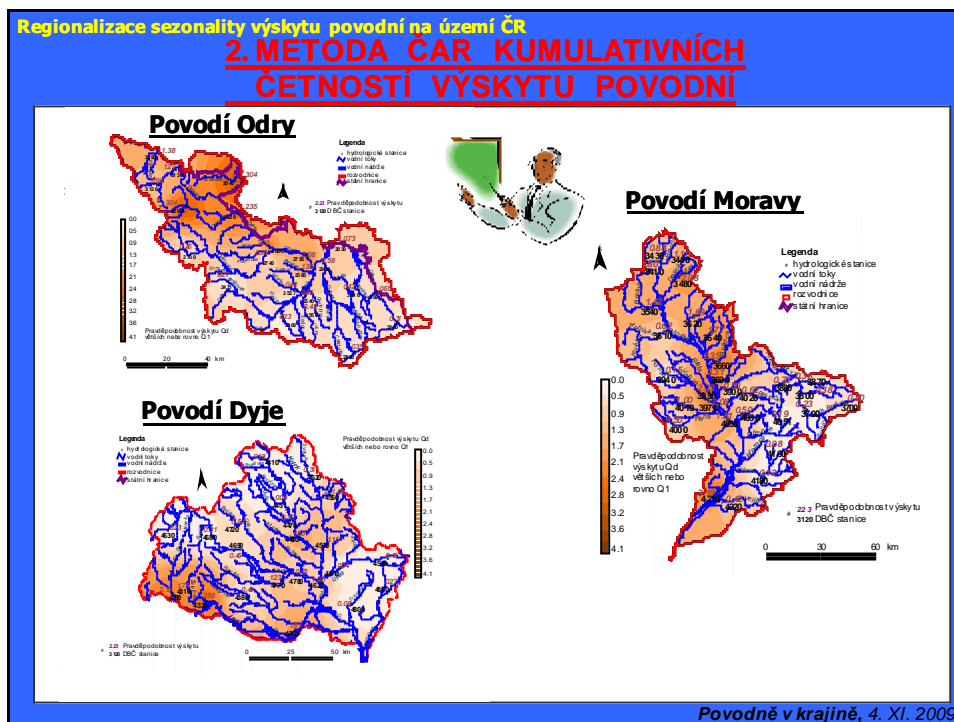
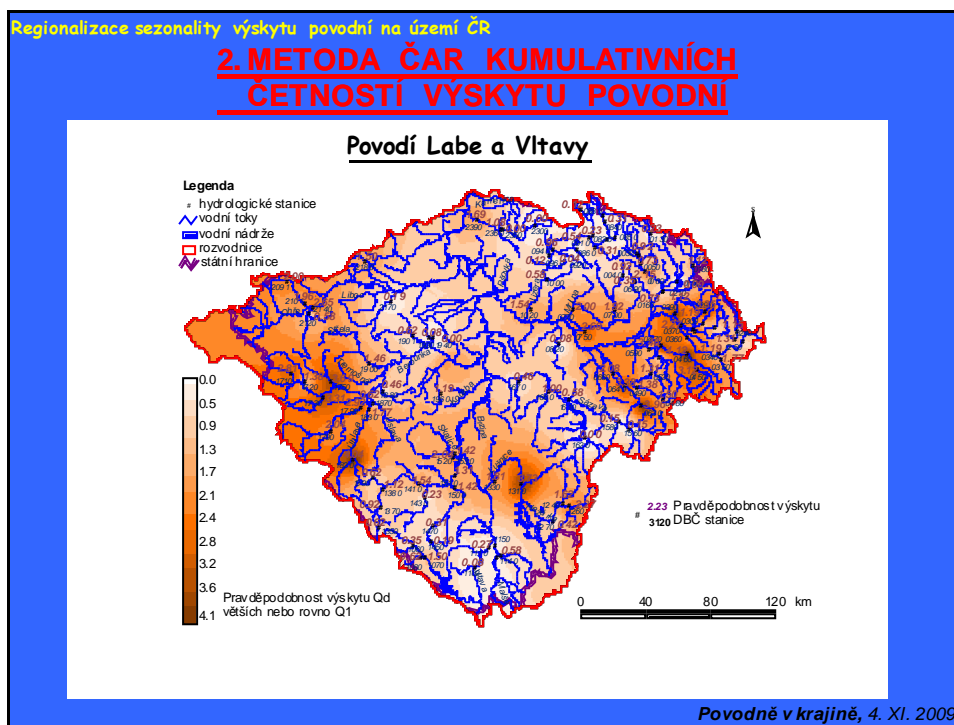
Legenda:

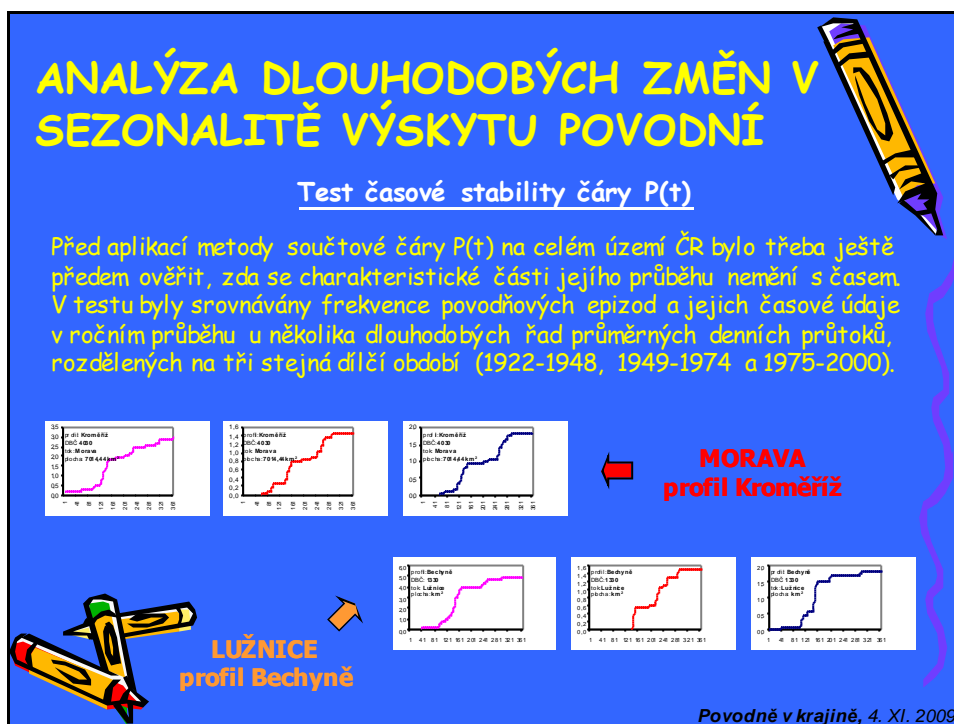
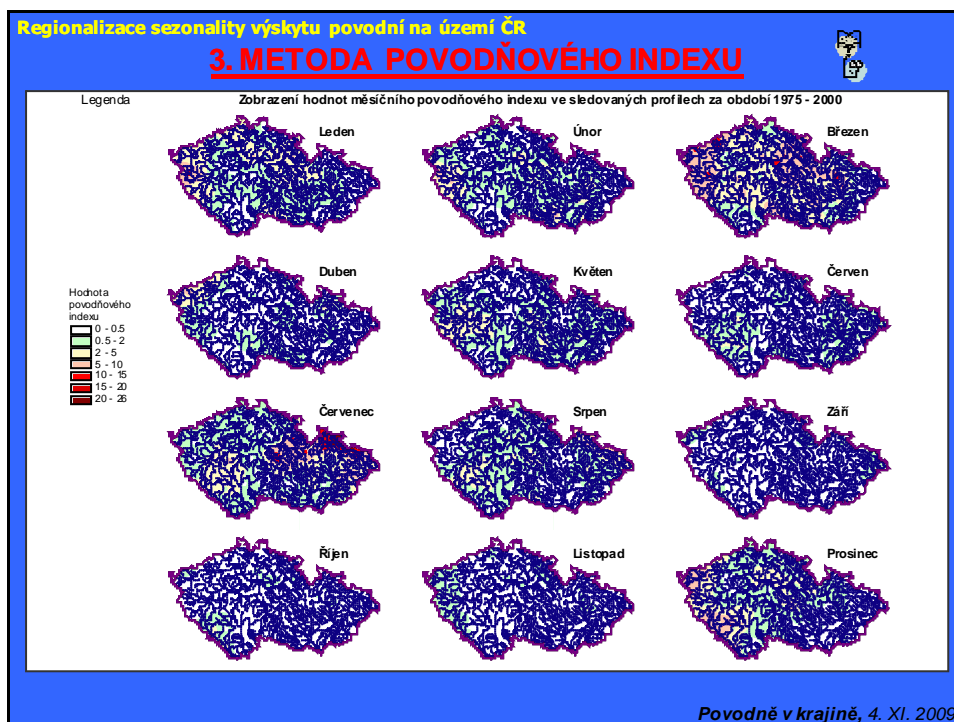
- Směrový vektor MD
- Jaro (46. - 135. den v roce)
- Léto (136. - 225.)
- Podzám (226. - 314.)
- Zíma (1. - 45. a 315. - 366.)

$f_{min} = 0,47$
 $f_{max} = 1$

0 - 0,2   0,2 - 0,4   0,4 - 0,6   0,6 - 0,8   0,8 - 1

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Analyza dlouhodobých změn v sezonalitě výskytu povodní

CHRUĐIMKA profil Hamry

Výsledky testu časové stability čáry P(t)

Ze zobrazení lze vyčíst, že počet povodní se mění, pokud jde o dobu jejich výskytu zůstávají však konformně zachována charakteristická období se zvýšenou pravděpodobností rozvodnění a období povodňového klidu. Zachovává se zhruba i prostorová relativita měnících se pravděpodobností výskytu rozvodnění v jednotlivých dílčích obdobích. To znamená, že pokud je frekvenční pravděpodobnost v určitém profilu v jednom období oproti hodnotám v jiných obdobích významná, zůstává významná i v jiných obdobích.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Analyza dlouhodobých změn v sezonalitě výskytu povodní

Metoda polárních grafů a výpočet MD a r

- stejně jako u zkoumání časové stability čáry P(t) byly i u této metody využity stanice s delší dobou pozorování,
- bylo vybráno celkem 26 stanic a to konkrétně pro srovnávací období: 1923-1948, 1949-1974 a 1975-2000,

Odra v Bohumíně

Labe v Děčíně

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

Analýza dlouhodobých změn v sezonalitě výskytu povodní

Výsledky komparativní analýzy

- Počet povodní v měsících roku u jednotlivých dílčích období kolísá, sezonalita jejich výskytu však zůstává převážně stejná. Dominantní vychýlení v četnosti povodňového výskytu (u zimních a jarních povodní převážně v měsíci březnu, u letních převážně v červenci a v srpnu), soudě podle průběhu studovaných referenčních období se v průměru zachovává.
- Zimní režim výskytu povodní je více konformní než režim letní. To znamená, že povodně letní se vyznačují oproti zimním a jarním povodním větší rozkolísaností a v posledním období menší frekvencí výskytu.
- Změny v MD při porovnání jejich průměrných hodnot z povodí s hodnotami v závěrových profilech (anebo mezi sebou) nevykazují na základě aplikovaných metodických přístupů vždy jednoznačné trendy.

Souhrnně nelze zatím prohlásit, že všechny tyto nejednotné variability frekvence povodňových výskytů jsou důsledkem změny klimatu, pohybují stále ještě v intervalu možné rozkolísanosti porovnávaných veličin.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

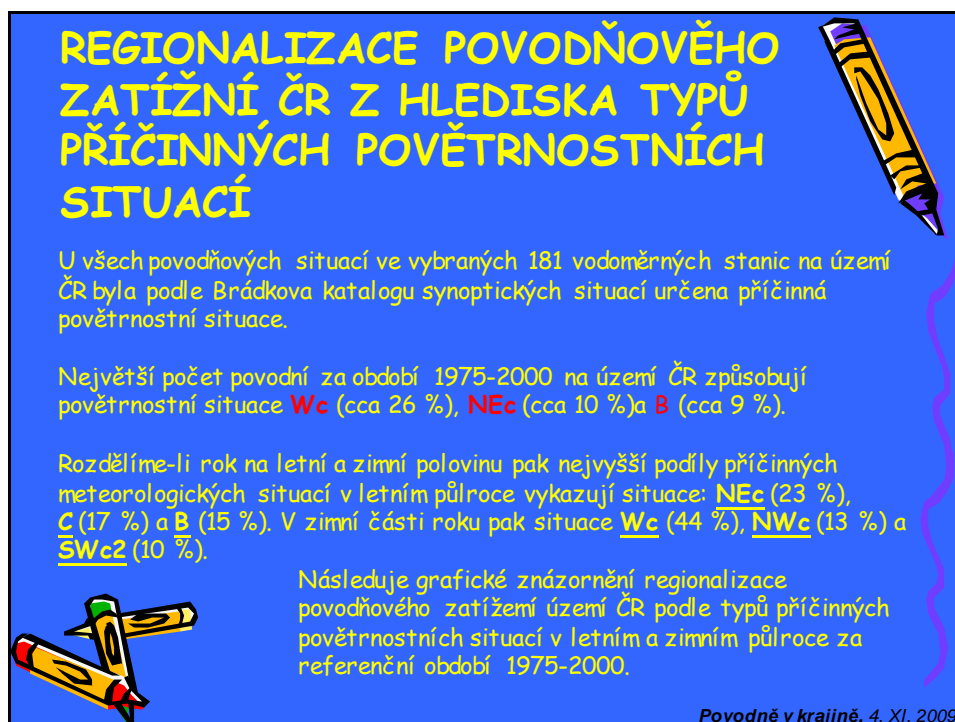
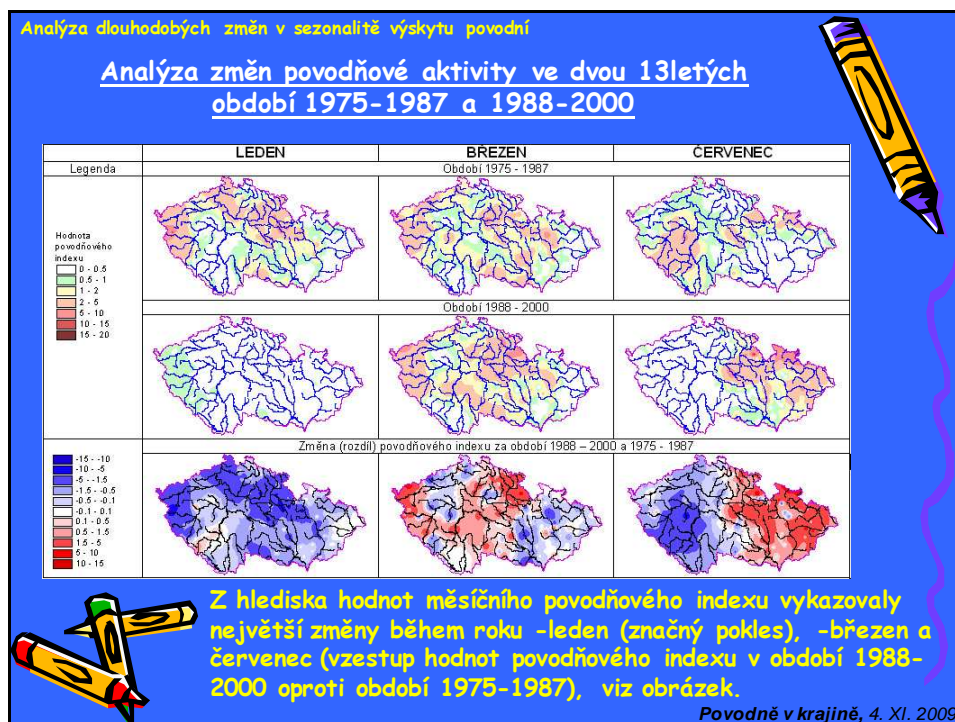
Analýza dlouhodobých změn v sezonalitě výskytu povodní

Analýza změn povodňové aktivity ve dvou 13letých období 1975-1987 a 1988-2000

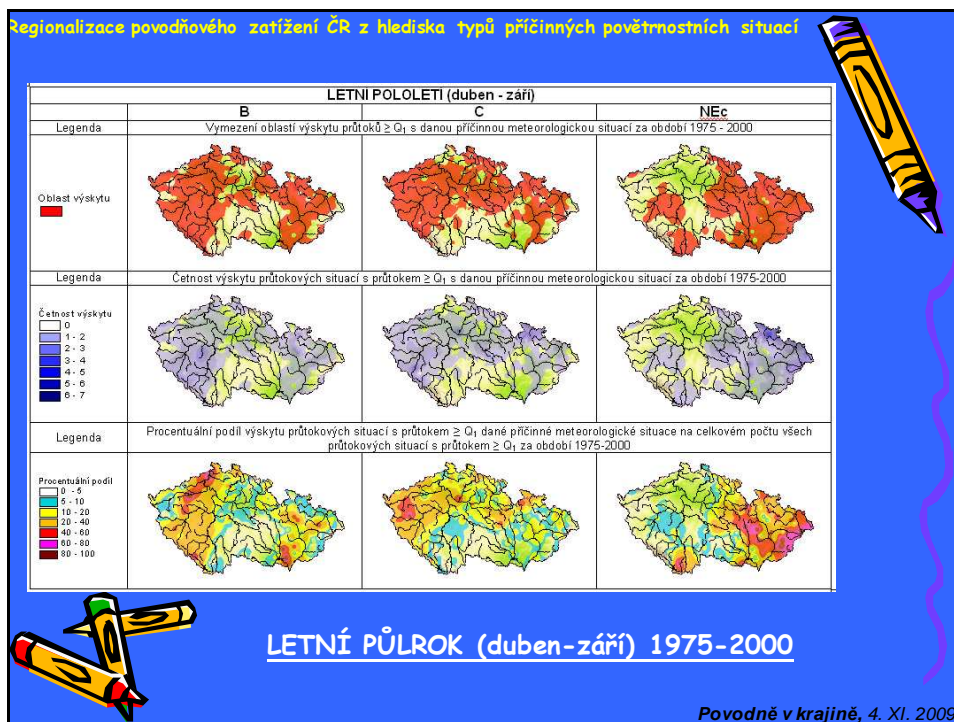
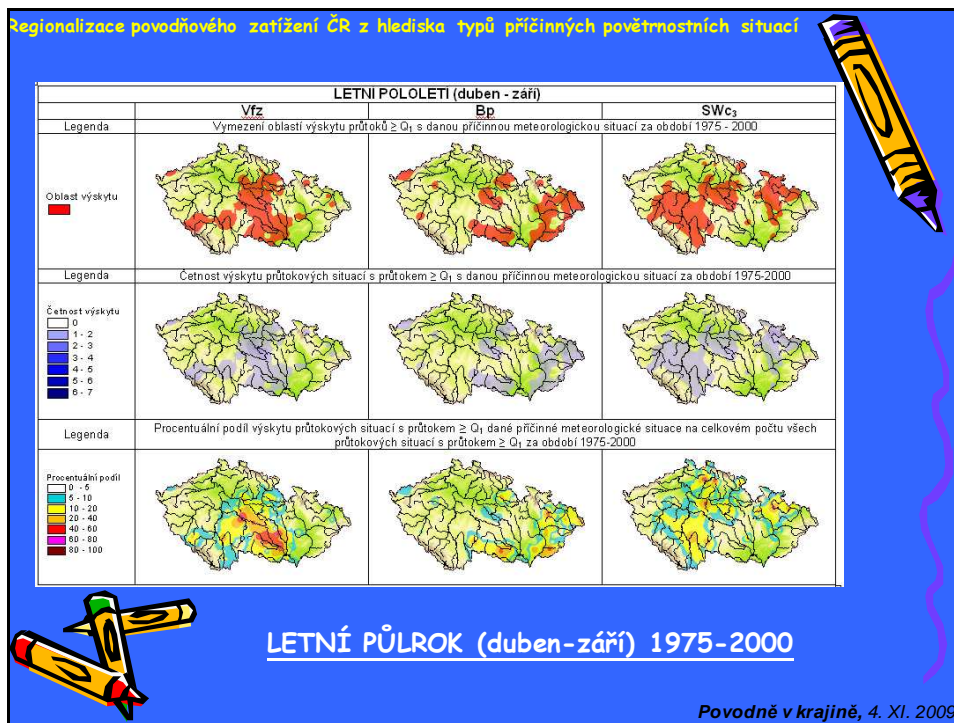
Legenda	LEDEN	Období 1975 - 1987	BREZEN	Období 1988 - 2000																								
Počet výskytu průtokových vln s kutimárním průtokem nad Q_1		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Výskyt</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>189</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>9</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>24</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>24</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>245</td></tr> </table>	Povodí	Výskyt	Labe	189	Odra	9	Morava	24	Dyje	24	Celkem	245		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Výskyt</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>142</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>10</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>36</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>37</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>225</td></tr> </table>	Povodí	Výskyt	Labe	142	Odra	10	Morava	36	Dyje	37	Celkem	225
	Povodí	Výskyt																										
Labe	189																											
Odra	9																											
Morava	24																											
Dyje	24																											
Celkem	245																											
Povodí	Výskyt																											
Labe	142																											
Odra	10																											
Morava	36																											
Dyje	37																											
Celkem	225																											
Rozdíl ve výskytu četnosti		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Výskyt</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>26</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>0</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>1</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>2</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>29</td></tr> </table>	Povodí	Výskyt	Labe	26	Odra	0	Morava	1	Dyje	2	Celkem	29		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Výskyt</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>219</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>7</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>38</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>32</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>296</td></tr> </table>	Povodí	Výskyt	Labe	219	Odra	7	Morava	38	Dyje	32	Celkem	296
	Povodí	Výskyt																										
Labe	26																											
Odra	0																											
Morava	1																											
Dyje	2																											
Celkem	29																											
Povodí	Výskyt																											
Labe	219																											
Odra	7																											
Morava	38																											
Dyje	32																											
Celkem	296																											
	Změna (rozdíl) četnosti výskytu průtoků nad Q_1 za období 1988 - 2000 a 1975 - 1987																											
		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Rozdíl</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>+153</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>-8</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>-23</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>-22</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>+116</td></tr> </table>	Povodí	Rozdíl	Labe	+153	Odra	-8	Morava	-23	Dyje	-22	Celkem	+116		<table border="1"> <tr><th>Povodí</th><th>Rozdíl</th></tr> <tr><td>Labe</td><td>77</td></tr> <tr><td>Odra</td><td>-3</td></tr> <tr><td>Morava</td><td>2</td></tr> <tr><td>Dyje</td><td>-5</td></tr> <tr><td>Celkem</td><td>71</td></tr> </table>	Povodí	Rozdíl	Labe	77	Odra	-3	Morava	2	Dyje	-5	Celkem	71
Povodí	Rozdíl																											
Labe	+153																											
Odra	-8																											
Morava	-23																											
Dyje	-22																											
Celkem	+116																											
Povodí	Rozdíl																											
Labe	77																											
Odra	-3																											
Morava	2																											
Dyje	-5																											
Celkem	71																											

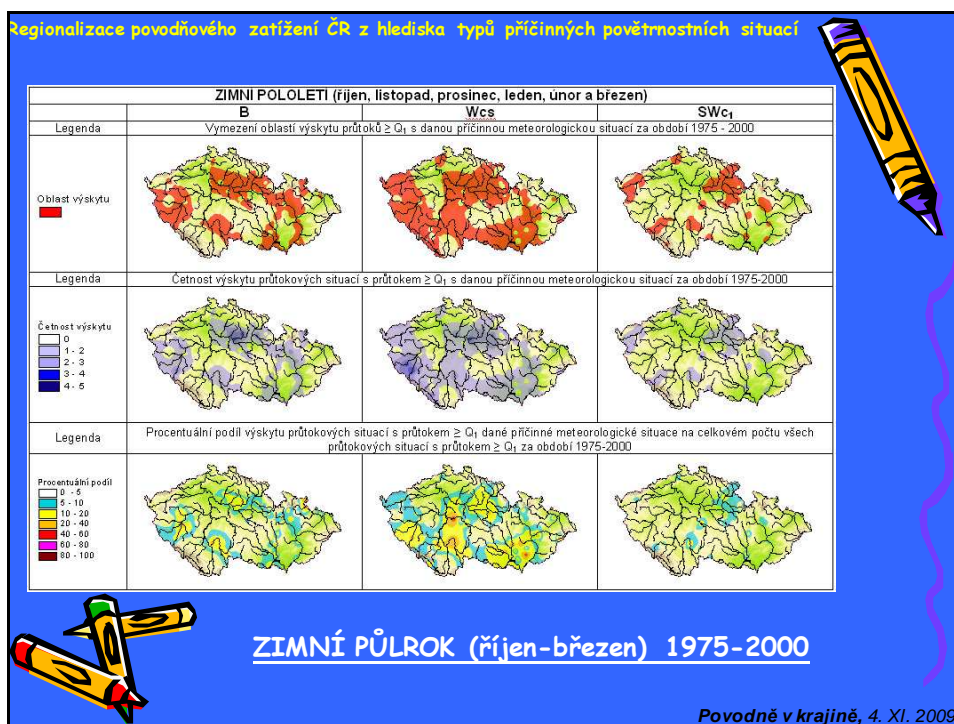
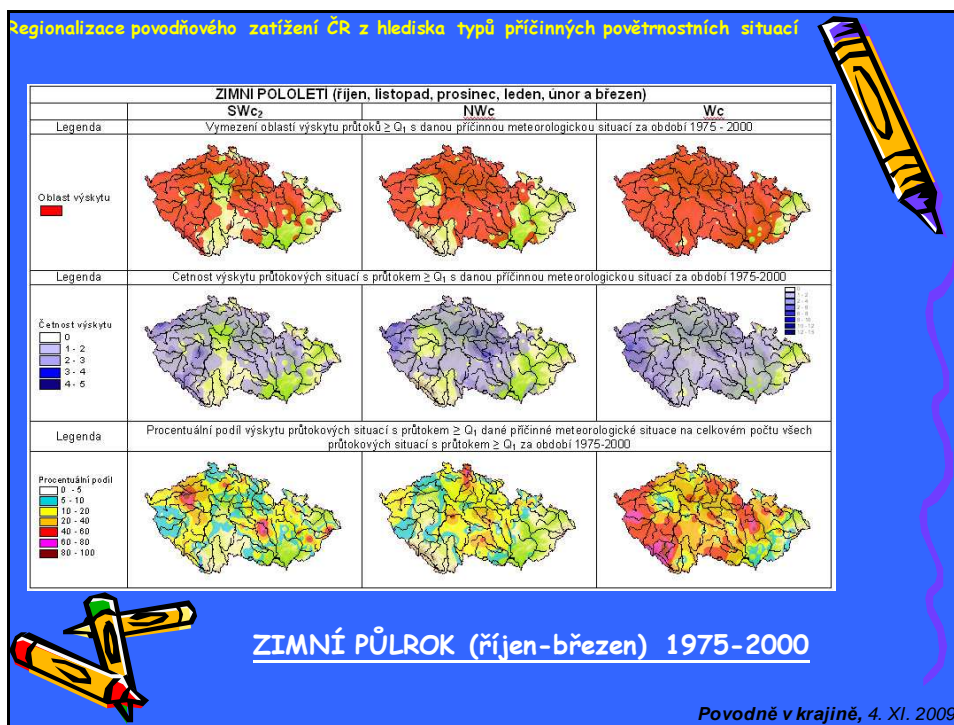
Z hlediska četnosti výskytu průtoků nad Q_1 byl největší úbytek v lednu (zejména pak v povodí Labe), naopak celkový nárůst počtu výskytů těchto událostí vykazoval měsíc březen (zejména díky povodí Labe), viz obrázek.

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

DĚKUJEME ZA POZORNOST !!!

RNDr. Radek Čekal, Ph.D.
cekal@chmi.cz

Ing. Josef Hladný, CSc.
hladny@chmi.cz

DRUHOVÁ SKLADBA A FREKVENCE PŘÍČINNÝCH METEOROLOGICKÝCH SITUACÍ

Vymezené oblasti

- S Povodí toků v Krkonoších a Jizerských horách
- S Povodí toků v podkřívoňské oblasti
- S Povodí toků v Otavských horách
- S Povodí toků v oblasti středního Labe
- S Povodí toků v oblasti Šumavy

S Povodí Lužnice
S Povodí toků Sázavy
S Povodí toků Berounky
S Povodí Svratky
S Povodí Dyje
S Povodí Opavy
S Povodí Olše
S Povodí Moravy
S Povodí Bečvy
S Povodí toků v oblasti Tepelské vrchoviny
S Povodí toků v Krušných horách

0 20 40 60 80 100 km

Povodně v krajině, 4. XI. 2009

